

ARCHIEVEN VAN ARCHITECTUUROPLEIDINGEN

BOEKVOORSTELLING EN STUDIENAMIDDAG in deSingel, 13 november 2012

VERSLAG

Op 13 november presenteerde het Centrum Vlaamse Architectuurarchieven de Bronnengids Architectuuronderwijs Vlaanderen, vijfde uitgave in de reeks Focus Architectuurarchieven. De boekpresentatie vormde de aanleiding om een tiental betrokkenen – zowel archiefbeheerders als onderzoekers en docenten – te laten debatteren over omschrijving, bewaring en ontsluiting van onderwijsarchieven.

De inleiding tot de debatnamiddag werd verzorgd door prof. em. Luc Verpoest (KU Leuven), zelf sinds lang begaan met het lot van architectuurarchieven. Vertrekkend van zijn eigen ervaring als onderzoeker tijdens zijn doctoraat over het 19e-eeuwse architectuuronderwijs in België, drukte hij op het belang van onderwijsarchieven en op de vaak hachelijke toestand waarin ze tot ons komen. Sofie De Caigny, coördinator van het CVAA, stelde vervolgens het onderzoeksproject en de bronnengids voor.

Stephanie Van de Voorde legde de basis van deze bronnengids gedurende vijf maanden in 2011, in opdracht van het CVAA. Ze verzamelde bestaande literatuur en sprak met medewerkers allerhande in zeven geselecteerde instellingen. Stephanie en het team van het CVAA werkten deze eerste bevindingen vervolgens verder uit tot een bronnengids. Deze gids biedt een eerste stand van zaken. Hij moet onderzoekers enerzijds vlotter bij de bewaarde archieven brengen en dient anderzijds als discussiedocument en stapsteen voor verdere initiatieven, die de individuele opleidingen overstijgen.

DEBAT 1

Het eerste debat concentreerde zich rond vier kwesties:

1. Wat is de definitie en het statuut van 'docentenarchief'?
2. Wat is het statuut van studentenwerk, en waarin verschilt architecturaal studentenwerk van dat van andere opleidingen?
3. Welke ontsluitingssystemen zijn aangewezen voor dit archiefmateriaal?
4. Selectie?

Panelleden waren Mark Derez (Universiteitsarchief KU Leuven), Rajesh Heynickx (LUCA), Dirk Laureys (APA), Isabel Rotthier (Universiteitsarchief Ugent), Bart Severi (Coördinerende Archiefdienst Vlaamse Overheid).

Docentenarchief

'Docentenarchief' is een problematische categorie. De meeste panelleden waren het erover eens dat archief als gevolg van een lesopdracht integraal bij een persoonsarchief hoort en op hetzelfde niveau staat als andere archiefdelen met betrekking tot het private en publieke leven van de docent-archiefvormer. Het is evenwel al gebeurd dat docenten-archiefvormers (of hun erfgenamen) het deel met betrekking tot de lesopdracht afzonderen en schenken aan de onderwijsinstelling, terwijl het overige archief elders bewaard wordt, wat de archieven versnipperd.

De kwestie blijft of en volgens welke selectie archiefdiensten van architectuurscholen al dan niet aangemoedigd dienen te worden de archieven van oud-professoren te verwerven of niet. Tot hiertoe gebeurde dat nergens systematisch, maar er zijn wel - soms toevallig - archieven van

architectuurprofessoren in universiteitsarchieven beland. Deze bevatten een veelheid aan gevarieerd materiaal dat soms nergens elders te vinden is, bijvoorbeeld verslagen van studentenreizen en het eigen foto- of diamateriaal dat de docent samenstelde en gebruikte in zijn/haar lessen.

Het universiteitsarchief van de UGent voert momenteel een beleid waarbij emeriti systematisch naar een welomlijnd deel van hun archief gevraagd wordt: curricula, syllabi, cursussen en handboeken. Het gaat dus niet om het verwerven van volledige archieven van professoren, maar om het gericht documenteren van de lespraktijk, aan de hand van archivalia van professoren. Bovendien gaat het enkel om professoren die op emeritaat gaan, en niet om tijdelijke docenten of projectmedewerkers. Er wordt momenteel over nagedacht of en hoe het archief de digitale datasets van deze tijdelijke medewerkers toch zouden kunnen bewaren.

Studentenarchief

Studentenwerk documenteren is eveneens een moeilijke klus en het is onmogelijk en niet wenselijk om alles bij te houden. Eigen aan studentenwerk binnen een architectuuropleiding zijn de maquettes en ontwerp oefeningen, die complexer te bewaren zijn dan oefeningen in veel andere studierichtingen. Een selectie maken en bewaren van studentenmaquettes om de aantal jaar lijkt de enig haalbare optie. Een groot universiteitsarchief zoals dat van de UGent neemt daar geen eigen initiatieven in en rekent erop dat professoren zelf aangeven als er iets bewaard moet worden. Fotograferen van maquettes en enkel deze foto's bewaren is een andere optie, waar verschillende scholen doorheen hun geschiedenis op verschillende momenten al werk van maakten. Dergelijke initiatieven blijken evenwel moeilijk vol te houden en hangen vaak af van het persoonlijke initiatief van docenten.

In sommige scholen worden afstudeermaquettes effectief gefotografeerd en mogen studenten hun maquettes zelf meenemen. Zowat de helft van die studenten blijkt na verloop van tijd deze maquettes zelf bewaard te hebben.

Deze kwestie toont ook de spanning tussen enerzijds beheerders van archieven, die steeds gebrand zijn op het minimaliseren en beheersbaar/leesbaar houden van bewaarde archieven, en anderzijds onderzoekers, die willen maximaliseren omdat elk archiefstuk betekenis kan hebben bij het onderzoeken van een architect, oeuvre, periode, architectuurschool.

Ontsluiting

Zoals voor architectuurarchieven in het algemeen pleit het CVAa voor een gecentraliseerde toegang van verspreide archieven. Hiertoe besloot het CVAa al een aantal jaar geleden aan te sluiten bij een groter, bestaand initiatief, omdat het technisch én inhoudelijk onderhouden van een online database niet haalbaar is voor een kleine vzw. Het CVAa sloot aan bij www.odis.be, een collectief initiatief waarin het CVAa architectuurgerelateerde steekkaarten aanmaakt. Odis heeft het voordeel relationeel te zijn, zodat architectuursteekkaarten onderling gelinkt kunnen worden en architectuur zo in een maatschappelijke context en netwerken getoond wordt.

Voor het project rond archieven van onderwijsinstellingen maakte het CVAa meer dan 800 nieuwe steekkaarten aan over architectuurscholen, professoren die verbonden waren aan architectuurdepartement en waar mogelijk, over archiefbestanden die in deze scholen en elders bewaard worden en die betrekking hebben op het architectuuronderwijs.

Niet alle architectuurscholen betrokken bij het debat en de archievenprospectie hebben de traditie om hun gegevens aan Odis te koppelen. Architectuur vormt bijvoorbeeld in de universiteiten slechts één van de disciplines en grote instituten kiezen er soms voor hun eigen databases uit te bouwen. Hierbij pleit het CVAA toch voor zorg voor uitwisselbaarheid en communicatie tussen de verschillende ontsluitingssystemen.

Selectie

Het CVAA werpt de vraag op of het denkbaar is om selectierichtlijnen uit te werken, van wat we minimaal willen bewaren van de architectuuropleidingen. Dit blijkt, nogmaals, een moeilijke kwestie en de vraag blijft wie die selectiecriteria dan bepaalt.

DEBAT 2

Het tweede debat concentreerde zich rond de volgende kwesties:

1. Wat hebben architectuuropleidingen te winnen bij goede archiefzorg?
2. In welke mate zijn architectuuropleidingen verantwoordelijk voor hun archieven?
3. Onafhankelijkheid van de opleiding bij de inbedding in grotere structuren
4. Welke rol kan het CVAA spelen?

Panelleden waren Inge Bertels (VUB), Johan Dambruyne (Rijksarchief Beveren), Godfried Kwanten (KADOC-KU Leuven), Piet Lombaerde (Artesis Hogeschool Antwerpen), Frank Scheelings (VUB).

Wat hebben architectuuropleidingen te winnen bij goede archiefzorg?

Vanuit het perspectief van de onderzoeker én lesgever is het interessant om te kunnen nagaan welke opvattingen er golden over het architectuuronderwijs in het verleden. Dit zowel omdat onderzoekers steeds op zoek zijn naar nieuwe pistes, en onderwijs is een interessante insteek om de architectuurgeschiedenis te benaderen. Ook voor een lesgever is het nuttig zijn/haar eigen praktijk en visie te kunnen positioneren tegenover voorgangers.

In welke mate zijn architectuuropleidingen verantwoordelijk voor hun archieven?

In sommige gevallen is de integratie van het archief in de lespraktijk precies een garantie gebleken voor goede bewaring. Dit is het geval bij het archief van de Gentse Sint-Lucasschool. Dit voorbeeld pleit ervoor om de onderwijspraktijk en de archivering ervan toch als een integraal gegeven te blijven beschouwen en er niet zomaar van uit te gaan dat archiefzorg absoluut niet tot het takenpakket van een architectuurschool hoort.

Hier wordt aan toegevoegd dat het decreetaal bepaald is dat afstudeerwerken bewaard moeten blijven. Waar archieven van architectuuropleidingen op zich niet meer of minder belangrijk zijn dan archieven van opleidingen in andere disciplines, stelt zich hier wel opnieuw het probleem van de specifieke formaten en materialen van eindwerken architectuur. Verschillende panelleden zijn het erover eens dat het CVAA hier een ondersteunende rol te spelen heeft.

Een interessante suggestie is om in eerste instantie al te zorgen dat pakketten samengesteld voor de onderwijsvisitaties, integraal naar het archief gaan na de visitatie. Tot hiertoe is het in de meeste opleidingen gebruikelijk dat deze pakketten na de visitatie opnieuw verspreid

worden. Visitaties vinden om de zeven jaar plaats, en het bewaren van deze pakketten zou al een mooie doorsnede kunnen geven. Dergelijke pakketten bevatten zowel het beste als het middelmatige en mindere studentenwerk, en allerhande documenten die de lespraktijk en onderwijsorganisatie documenteren. De visiterende instanties, VLIR, VLOHRA, VLUHR, blijken bovendien zelf geen archiefbeleid hebben en enkel de gepubliceerde eindverslagen beschikbaar te stellen, maar niet de pakketten en/of werkverslagen op basis waarvan de visitatiecommissie oordeelde. Dit is een reden te meer voor opleidingen om deze pakketten zelf te bewaren.

Onafhankelijkheid van de opleiding bij de inbedding in grotere structuren

In opleidingen aan de universiteiten is het zo dat er meestal een gestructureerd archiefbeleid bestaat tot het niveau van de faculteit. Het is evenwel net in de departementen/vakgroepen/onderzoeksgroepen dat het architectuurspecifieke materiaal zich situeert.

Het probleem verschuift nu nogmaals, met de schaalvergroting naar associaties. Deze associatievorming is, zoals elke reorganisatie en schaalvergroting, een delicaat moment wat archiefzorg betreft. Binnen de meeste associaties zijn er al enige contacten rond archiefbewaring op associatieniveau, maar vaste afspraken zijn er nog nergens. Het CVAA dient hier verder rond te sensibiliseren, ook naar de overheid toe. Bij verschillende panelleden leeft de overtuiging dat archiefzorg er enkel kan op vooruit gaan als die vanuit de overheid wordt opgelegd. Momenteel valt geen van de zeven bestudeerde architectuuropleidingen rechtstreeks onder de archiefwetgeving.

Welke rol kan het CVAA spelen?

Op verschillende momenten in het debat werden suggesties gedaan naar de rol van het CVAA. Enerzijds is er de sensibiliserende en overkoepelende functie. Door de *Bronnengids* geeft het CVAA alvast een eerste aanzet tot overzicht van wat er is. Een volgende stap zou moeten zijn om een aanzet te geven tot selectiecriteria naar de toekomst toe. De piste van de visitatiepakketten kan hier een eerste stap in zijn.

De vraag stelt zich of het nuttig is na te denken over een centraal depot van architectuur(onderwijs)archieven. Meteen roept deze vraag een nieuwe vraag op: hoe verzamelen en selecteren? Persoonsarchieven van docenten, of archieven van opleidingen? Een andere suggestie is de verdere uitbouw van Archiefbank, dat nu al een virtuele manier is om overzicht te houden op archieven, inclusief architectuur/onderwijsarchieven.

Tot slot blijft het wenselijk dat het CVAA verder werkt aan collectieafspraken tussen archiefinstellingen, ook met het oog op onderwijsarchieven indien ze niet in de school zelf bewaard kunnen blijven.

Als afsluiting van de studienamiddag, formuleerde Michel Vermote (coördinator van de Archiefbank Vlaanderen) een round-up. Hij zag doorheen de studiedag in eerste instantie veel generieke en bekende problemen opduiken, suggereerde een aantal remedies en wierp een aantal nieuwe vragen op:

- sensibiliseren in de dynamische fase van het archief blijft een must, waarin hij een rol voor het CVAA ziet;
- archivarissen en verantwoordelijken van architectuuropleidingsarchieven blijken vooral nood te hebben aan context en selectierichtlijnen;

- Archiefbank Vlaanderen kan inderdaad een instrument zijn in het spanningsveld tussen centralisatie en decentralisatie. Archiefbank is evenwel geen verwerkingssysteem, maar er kunnen wel archiefinventarissen aan de archiefrecords gekoppeld worden;
- het CVAa verricht volgens Vermote belangrijk werk voor de sector architectuur, maar misschien moet ook de voorbeeldfunctie naar andere sectoren toe ter harte genomen worden. Ook archieven van andere opleidingen verdienen aandacht en kunnen baat hebben bij initiatieven zoals de *Bronnengids*.

Met dank aan Inge Bertels, Johan Dambruyne, Mark Derez, Rajesh Heynickx, Godfried Kwanten, Dirk Laureys, Piet Lombaerde, Isabel Rotthier, Frank Scheelings, Bart Severi en Michel Vermote.

De Bronnengids Architectuuronderwijs Vlaanderen kan u bestellen via de website van het Vlaams Architectuurinstituut, de organisatie waarbinnen het CVAa werkt.

<http://www.vai.be/nl/publicatie/bronnengids-architectuuronderwijs-vlaanderen>

In 2013 hoopt het CVAa een eerste voorstel te lanceren tot selectiecriteria op basis van de visitaties. Dit voorstel zal voorgelegd worden aan betrokkenen uit de verschillende architectuurscholen. Voor vragen rond architectuuronderwijs en archieven kan u ook steeds bij onze medewerkers terecht, via cvaa@vai.be.